8. Постанова КМУ 24 червня 2006 р. N 879 "Про затвердження Стратегії демографічного розвитку в період до 2015 року"
9. Про Національну програму "Діти України" Президент України; Указ від 18.01.1996 № 63/96
10. Соціальне сирітство в Україні: експертна оцінка та аналіз існуючої в Україні системи утримання та виховання дітей, позбавлених батьківського піклування/ Л. С. Волинець, Н.М. Комарова, О. Г. Антонова – Турченко та ін.. – К. : [Б. в.], 2008 – 120 с.

The aim of this article is to analyses an awareness and relations of different layers of society about the phenomenon of social orphahood, reasons of it origin different organizations, work with families in publicly dangerous position, further fate of social orphans and results of this phenomenon.

Keywords: social orphans, street children, adolescents, crisis, social – psychological distress, deviant.

Отримано: 2.02.2012 р.

УДК 159.9

Л.В.Романюк

Психологічний вимір становлення цінностей особистості в університетському просторі: методологічний аспект

У дослідженні повідомляється про оцінку опитувальника ціннісних портретів (PVQ, 40 пунктів) як інструменту вивчення цінностей за теорією 10 основних цінностей, на якій він ґрунтується (Шварц, 1992). Була досліджена інваріантність виміру цього інструменту для вивчення цінностей у кросс культурному ракурсі. На першому етапі підтверджуючий факторний аналіз CFA виявив вісім ціннісних типів з десяти, де об'єдналося чотири типи цінностей зы структури Ш.Шварца, зокрема конформність з традиціями і гедонізм із стимуляцією. Виявилося, що за допомогою програмного забезпечення Mplus 6,11 на основі двофакторної моделі цінностей не вдалося встановити виміру інваріантності, але альфа Кронбаха показала, що внутрішня узгодженість двох факторів є задовільною. Надійність фактора 1 у польській й

© Л.В.Романюк

українській вибірках α=0,88, а фактора 2 для Польщі α=0,86 і α=0,80 для України. Це означає, що опитувальник може бути використано для вивчення становлення цінностей у крос-культурному дослідженні та їх порівнянні у часових зрізах. На другому етапі пошуку інваріантності за допомогою програмного забезпечення Amos 7,0 вдалося встановити конфігуральну і метричну інваріантності в обох вибірках для вимірів відкритості до змін та самоствердження теоретичної концепції структури цінностей за Ш.Шварцом, що відкриває нам шлях до порівняння становлення цінностей в університетських просторах обох країн.

Ключові слова: цінності, становлення цінностей, розвиток особистості, польська вибірка, українська вибірка, університетський простір соціалізації, опитувальник ціннісних портретів (PVQ), інваріантність вимірювання, факторна структура, конфігуральна, метрична і скалярна інваріантність, багатогруповий підтверджуючий факторний аналіз (MGCFA), крос-культурне порівняння.

В исследовании сообщается об оценке опросника ценностных портретов (PVQ, 40 пунктов) как инструмента изучения ценностей по теории 10 основных ценностей, на которой он базируется (Шварц, 1992). Была исследована инвариантность измерения этого инструмента для изучения ценностей в кросс-культурном ракурсе. На первом этапе подтверждающий факторный анализ CFA обнаружил восемь ценностных типов из десяти, где объединилось четыре типа ценностей из структуры Ш.Шварца, а именно конформность с традициями и гедонизм со стимуляцией. Оказалось, что с помощью программного обеспечения Mplus 6.11 на основе двухфакторной модели ценностей не удалось установить измерение инвариантности, но альфа Кронбаха показала, что внутренняя согласованность двух факторов является удовлетворительной. Надежность фактора 1 в польской и украинской выборках α = 0,88, а фактора 2 для Польши α = 0,86 и α = 0,80 для Украины. Это означает, что опросник может быть использован для изучения становления ценностей в кросс-культурном исследовании и сравнении во временных срезах. На втором этапе поиска инвариантности с помощью программного обеспечения Amos 7.0 удалось установить конфигуральну и метрическую инвариантности в обеих выборках для измерений открытости изменениям и само-утверждения теоретической концепции структуры ценностей по Ш.Шварцу, которые открывают нам путь к сравнению становления ценностей в университетских пространствах обоих стран.

Ключевые слова: ценности, становление ценностей, развитие личности, польская выборка, украинская выборка, университетское пространство социализации, опросник ценностных портретов (PVQ), инвариантность измерения, факторная структура, конфигуральна, метрическая и скалярная инвариантность, многогрупповой подтверждающий факторный анализ (MGCFA), кросс-культурное сравнение.

У сучасному мінливому світі надзвичайно важливо мати внутрішнє ядро, яке забезпечує узгоджені дії людини. Ця функція

координації покладена на цінності особистості людини, які контролюють людське життя і діяльність. Відображаючись в особистісних цінностях людини, створюється певна точка відліку, основа всіх її надій і проектів, декодуючи її повсякденний досвід і поведінку. Рефлексивний процес може непомітно відкрити цінності, які організовують подальшу поведінку і життєві плани. Це означає просування вперед, рух у майбутнє, перехід від одного якісного стану в інший, тобто становлення цінностей (стати цінністю). Становлення цінностей розглядається як їх виникнення в процесі розвитку особистості, що означає зміну внутрішнього світу людини за рахунок зовнішніх впливів і власної активності людини (Романюк, 2009) [4, с. 423-432]. Процес становлення цінностей базується на діяльності, спрямованій на досягнення результату. Це дослідження використовує теорію Г.Олпорта про становлення особистості (Allport, 1955) [1; 6]. Він же й один з перших почав вивчати цінності людини ще з 30-х років минулого століття [7; 8]. Сьогодні існує декілька відомих інструментів вивчення цінностей, серед яких чільне місце займає метод, розроблений на основі теоретичної концепції структури цінностей Ш.Шварца, який був уже описаний автором раніше [5, с. 69-75]. Становлення цінностей в загальному процесі розвитку особистості частково може бути вивчене за допомогою опитувальника портретів цінностей (40 тверджень; PVQ) шляхом збору даних на різних *часових* етапах. PVQ – широко використовуваний опитувальник для оцінки цінностей здебільшого в кросс-культурній психології. Він базується на теорії Ш.Шварца [18, p. 19-45; 19, p. 519-542]. Попередні дослідження свідчать про внутрішню узгодженість та достовірність PVQ (Schwartz та співавт., 1994, 2001) [18; 19] як інструмента, що досліджує цінності. Він адаптований українською (частина 1. Список цінностей (SVS, 57) і частина 2. Портрети цінностей опитувальник (PVQ, 40)) (Романюк, Л. 2009) [3, с. 467-473]. Заплановане використання адаптованої версії PVQ у даному дослідженні виявляється доцільним, оскільки опитувальник може дати уявлення про портрет особистісних цінностей та їх становлення в загальному процесі розвитку особистості, що знаходиться в університетському просторі соціалізації.

У крос-культурних дослідженнях цінностей PVQ часто використовується для порівняння груп і окремих осіб. Для того, щоб бути достовірним інструментом для вивчення становлення цінностей у міжкультурному просторі соціалізації, опитувальник потребує виміру ідентичності конструкції за групами згідно з теоретичною структурою. Інакше кажучи, структурні фактори

(тобто фактори навантаження) мають бути однаковими у різних груп, що називається виміром інваріантності.

Метою даного дослідження є перевірка факторної структури у вибірці з українських і польських студентів для вивчення інваріантності вимірювання, що й передбачає всебічну оцінку PVQ як інструменту вивчення становлення цінностей. Після визначення виміру інваріантності в майбутньому дослідженні можна буде порівняти виникнення, детермінанти і наслідки становлення цінностей між різними групами і країнами.

Методом досягнення покладеної мети було визначення учасників вибірки і використання відповідного інструменту. Вибірка складалася з 500 українських (72,0% жінок) і 500 польських студентів (40,0% жінок). Вік вибірки коливався в український складовій від 18 до 24 років (M = 20,50, SD = 1,60), у польській – від 18 до 25 років (M = 20,82, SD = 2,15). Українська й польська частини вибірки включили студентів курсів бакалаврату та магістратури. Соціально-економічне становище вибірок української та польської груп були з низьким, середнім і високим статусом.

Інструментом дослідження цінностей, як говорилося вище, був опитувальник ціннісних портретів (PVQ, Schwartz та співавт., 1994, 2001) [18; 19], що являє собою частину 2 (N = 40) методу вивчення цінностей особистості. Він складається з 40 пунктів, які призначені для визначення 10 типів цінностей. Вимірювання цінностей у пропонованих теоретичною концепцією десятьох ціннісних вимірах передбачає процедуру впізнавання власної особистості у наведених прикладах. Елементи описів наведені нижче у дужках поруч з кожним ціннісним виміром, а саме: самостійність (чотири пункти, напр., "Придумувати щось нове і бути винахідливою для неї дуже важливо"), стимулювання (три пункти, напр., "Він завжди прагне до новизни"), гедонізм (три пункти, напр., "Для неї важливо робити те, що приносить їй задоволення"), досягнення (чотири пункти, напр., "Для неї важливо показати свої здібності"), влада (три пункти, напр., "Вона хоче, щоб люди робили те, що вона говорить"), безпека (п'ять пунктів, напр., "Для неї важливо жити в безпечному оточенні"), конформність (чотири пункти, наприклад, "Він вважає, що люди повинні робити те, що їм говорять"), традиції (чотири елементи, напр., "Вона думає, що найкраще чинити згідно з встановленими традиціями"), доброзичливість (чотири елементи, напр., "Для неї дуже важливо допомагати оточуючим"), і універсалізм (шість пунктів, напр., "Він вважає, що у всіх повинні бути рівні можливості в житті"). Учасники

повинні відповідати на кожен з шести пунктів за шкалою Лайкерт-типу від (1) "Зовсім не схожий на мене" до (6) "Дуже схожий на мене". Використовувалося два варіанти опитувальника – жіночий і чоловічий. Версії були ідентичними, за винятком слів, які вказують на стать респондентів. Внутрішня надійність та узгодженість характеристик, які описують кожен ціннісний вимір PVQ, за альфа Кронбаха (б) виявилася наступною: 0,744 для універсалізму (українська вибірка) і 0,731 (польська вибірка), і однаковий коефіцієнт надійності для обох вибірок α=0,658 – для доброзичливості, α=0,691 – для самостійності, α=0,663 – для стимуляції, α=0,848 – для гедонізму, α=0,740 – для досягнення, α=0,680 – для влади, α=0,586 – для забезпечення безпеки, α=0,543 – для конформності, і α=0,579 – для традицій.

Статистичний аналіз дозволив порівняти результати в двох країнах, для чого є важливо, щоб основні структури були рівними у вибірках з різних країн. З цією метою у процедурі вимірювання інваріантності була використана [12, p. 121-49] перевірка рівності факторних навантажень різних груп. Першим її кроком є визначення моделі адекватності структури інструменту для кожної країни окремо, використовуючи підтверджуючий факторний аналіз (конфігуральна інваріантність). На другому етапі для факторної перевірки й пошуку адекватної рівної і найбільш підходящої для всіх груп моделі використано два способи. Перший передбачав порівняння чисельних значень факторного навантаження по групах, які повинні бути аналогічними (слабка інваріантність), і, другий – порівняння скалярної інваріантності. Для простої інтерпретації латентних змінних засобами і формами кореляції між групами вимагається, щоб фактор навантаження був однаковим у всіх групах. В цьому випадку реалізується сильна факторна інваріантність. Якщо інваріантність вимірювання не підтримується, то один чи кілька загальних факторів мають різні значення за групами і про використання інструменту для порівняння груп не може бути й мови.

Цей етап підтверджуючого факторного аналізу (CFA) був здійснений за допомогою програмного забезпечення Mplus 6.11 [16]. Надійна зважена оцінка найменших квадратів (WLSMV) була використана в поєднанні з повною оцінкою максимальної правдоподібності інформації [13, p. 430-57]. Для оцінки моделі використовувався порівняльний індекс відповідності (CFI), індекс Такер-Льюїса (TLI), а також середньоквадратична помилка апроксимації (RMSEA). Граничні значення вважаються адекватними, якщо CFI і TLI значення > 0,90 і RMSEA<0,08. Байєсовський

інформаційний критерій (BIC) був використаний для порівняння конкуруючих моделей. Оскільки BIC значення не оцінюється оцінкою WLSMV, то всі моделі були повторені зо допомогою оцінки максимальної правдоподібності.

В результаті пояснювального факторного аналізу (максимальна правдоподібність обертання з нормалізацією Кайзера), що був запропонований голландськими колегами з метою зменшення кількості факторів, отримано два структурних фактори для обох країн. Перший фактор об'єднав цінності відкритості до змін з цінностями самоствердження, а другий – консерватизм із самотрансцендентністю. Двофакторний аналіз, що був проведений в межах проекту *ERU* EADP [14] і під керівництвом Ренса ван де Скута [20, p. 3-5] привів до наступних результатів (табл. 1).

Таблиця 1

Тест вимірювання інваріантності анкети PVQ за допомогою Mplus 6.11

	χ^2	df	p	CFI	TLI	RM-SEA	BIC
Модель 1: Факторне навантаження вільне	4689,899	1366	0,000	0,558	0,545	0,090	73524,550
Модель 2: Коефіцієнти вільні	4463,716	1366	0,000	0,588	0,576	0,087	73298,367
Модель 3: факторне навантаження + коефіцієнти фіксовані	4780,047	1404	0,000	0,551	0,550	0,090	73371,615

Підтверджуючий факторний аналіз за допомогою програмного забезпечення Mplus 6.11 і на основі двофакторного аналізу оцінив окремо проаналізований набір даних польської вибірки (χ^2 = 3068,995; p = 0,000; CFI = 0.611; TLI = 0,588 ; RMSEA = 0,085) і української вибірки (χ^2 = 1320,858; p = 0,000; CFI = 0,507; TLI = 0,478; RMSEA = 0,099).

У таблиці показано результати пошуку виміру інваріантності. Три моделі були протестовані, зокрема модель 1 з фіксованими коефіцієнтами, але факторне навантаження дозволяло результатам відрізнятися між країнами; модель 2 з фіксованим факторним навантаженням, при якому коефіцієнти могли змінюватися між країнами; модель 3 передбачала сильний вимір інваріантності (фіксований фактор навантаження і фіксований коефіцієнт). Як виявилося, вимір інваріантності не вдалося встановити на основі двофакторного аналізу за допомогою програмного забезпечення Mplus 6.11. Тим не менш, коефіцієнти альфа Кронбаха в кожній країні показали, що внутрішня узгодженість двох факторів є

задовільною. Надійність фактора 1, що об'єднав цінності відкритості до змін і самоствердження як для польської, так і для української вибірок становить α=0,88. Надійність фактора 2 для польської вибірки – α=0,86 і α=0,80 – для української. Це означає, що PVQ може бути використаний для вивчення становлення особистісних цінностей в крос-часовому (лонгітюдному) дослідженні, що особливо цінним виявляється для психології розвитку.

Варто зауважити, що в ході цього етапу нашого статистичного аналізу ми отримали високі кореляції між 1) стимуляцією і гедонізмом, та 2) конформністю і традиціями. Отже, первинний етап CFA об'єднав десять цінностей теоретичної структури Ш.Шварца у вісім – конформність з традиціями і гедонізм зі стимуляцією. Це яскраво відслідковувалося в моделі української вибірки. У моделі ж польської вибірки утворився тільки єдиний фактор об'єднанням двох цінностей (конформність і традиції), що підтвердило 9 типів у структурі цінностей. Як згадано вище, для полегшення процесу пошуку інваріантності в PVQ між польською і українською вибірками в результаті аналізу було сформовано два фактори. Перший фактор включив цінності гедонізму, досягнення, стимуляції, влади і самостійності, а другий – цінності універсалізму, доброзичливості, конформності, традиції та безпеки. Ці два полярні фактори в даному випадку (на основі аналізу польсько-української вибірки) об'єднали теоретичні виміри відкритості до змін, куди увійшли цінності самостійності, стимуляції та самоствердження – цінності влади і досягнень. Перший фактор включив також і цінності гедонізму, який в теоретичній концепції Ш.Шварца кооперує в собі елементи відкритості до змін і самоствердження. Групу цінностей, що увійшли до цього фактора, у переглянутій М.Вахом і Б.Хаммером моделі структури цінностей названо раціональною правдою [5, с. 72]. Другий полярний фактор, названий ними нераціональною правдою, об'єднав консерватизм, який включив у себе цінності безпеки, конформізму і традиції з самотрансцендентністю – цінності універсалізму і доброзичливості. Як бачимо, дані результати не суперечать теорії динамічних відношень між типами цінностей за Ш.Шварцом.

Двофакторну організацію біполярних цінностей (типів цінностей) досить легко пояснити з точки зору теорії Ш.Шварца. Він стверджував, що дії, які здійснюються відповідно до кожного типу мають психологічні, соціальні та практичні наслідки. Такі ефекти можуть вступати в конфлікт або, навпаки, бути сумісні з іншими типами цінностей. Зокрема, наше тривале вивчення становлення особистісних цінностей в процесі розвитку особистості часто

діагностувало конфлікт між цінностями доброзичливості і досягнень, безпеки та самостійності. Деякі українські студенти після отримання їхніх результатів PVQ були здивовані, але погодилися, що прагнення до особистого успіху суперечить їхнім діям, спрямованим на поліпшення добробуту інших, а мотив безпеки та стабільності перешкоджає їх самостійності думок і дій. Порівняння даних PVQ польських і українських вибірок показало становлення ціннісних типів інтегрованих структур мотивації послідовно в 2-х факторах, що дозволяє нам припустити, що вони пов'язані у створенні спільної системи з іншими змінними, такими як установка, поведінка, членство в групах і приналежність до певної нації, релігії, віку і статі. Кожна з цих змінних має тенденцію до кореляцій з аналогічними типами цінностей, які розміщені в їх теоретичній структурі. Ґрунтуючись на цих висновках, маємо змогу використовувати шкалу цінностей PVQ і порівнювати окремі значення її даних та інших змінних, таких як соціально-демографічні характеристики, відносини і поведінка студентів в Україні та Польщі. Подібності та відмінності між країнами в тому, які взаємовідношення ціннісних пріоритетів з поведінкою чи установкою можна значно інтерпретувати. Крім цього, підвищення доступності даних крос-культурних досліджень сьогодні дозволяє робити порівняння країн у часових зрізах. Гарантія ж незмінності даних означає забезпечення легітимності їх порівняння, а коли немає оцінки інваріантності виміру, то про порівняння не може бути й мови.

Тому пошуки інваріантності було продовжено і зроблено припущення про можливість підтвердження моделі вимірювання інваріантності PVQ у крос-культурному розрізі завдяки спробі провести детальний багатогрупний підтверджуючий факторний аналіз (MGCFA) за допомогою програмного забезпечення Amos 7.0. MGCFA [9; 15, p. 409-426] забезпечує статистичну перевірку інваріантності виміру між групами, або ж між двома вимірами у різний час [*11, p. 33-46*]. Більше того, він дозволяє досліднику вирішувати, які статистики можуть порівнюватися, тобто показує різні рівні інваріантності [*11, p. 33-46*]. Тому ми звернулися до методу Е.Давидова [*11, p. 33-46*]. Головна ідея цього методу полягає в тому, щоб провести багатофакторний підтверджуючий аналіз – окремо для кожного з чотирьох загальних ціннісних вимірів, зокрема цінностей відкритості до змін, самоствердження, консерватизму і самотрансцендентності. Вимір інваріантності за допомогою AMOS 7.0 дозволяє покладатися на дельта CFI, RMSEA і SRMR, про значення яких йшлося вище.

Згідно з Б.М.Бірном, який підкреслював важливість аналізу всередині вибірки кожної країни [10], перший крок повинен виявити модель у кожній вибірці. Окремий підтверджуючий факторний аналіз у польській та українській вибірках на основі ціннісних факторів, скорельованих один з одним, показав, що всі пункти мають стійкі факторні навантаження на відповідні ціннісні фактори у польській вибірці й тільки частина з них в українській вибірці, зокрема у моделях самоствердження і відкритості до змін, остання з яких проілюстрована на рис. 1.

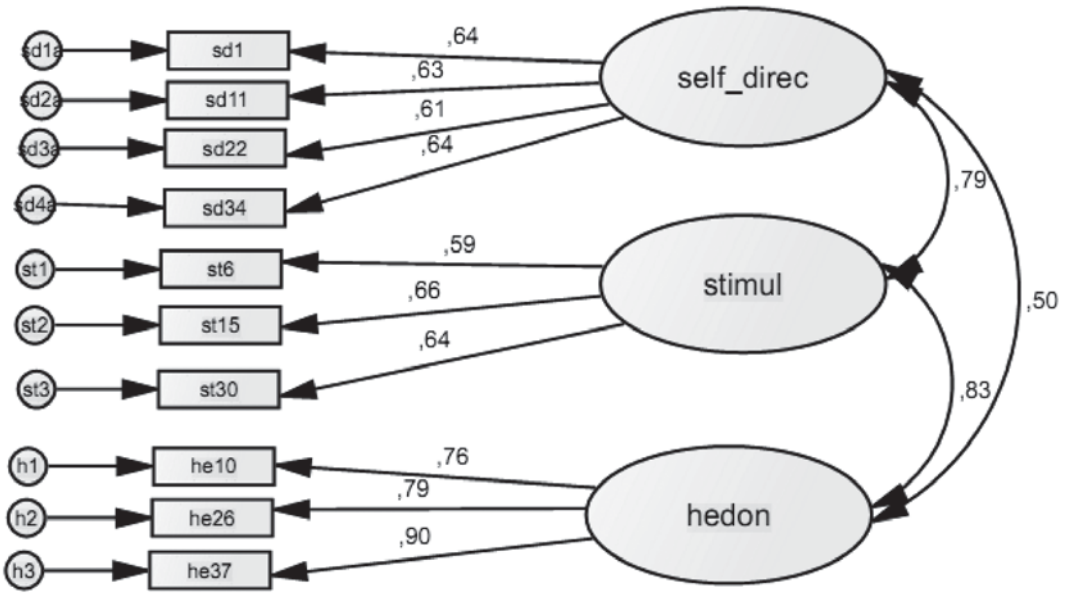

Рис. 1. Модель факторних навантажень виміру відкритості до змін у PVQ

Як бачимо з рисунка, найвищий рівень кореляції виявився в цінностях гедонізму (hedon.), причому гедонізм тісно пов'язаний із стимуляцією (stimul.), а стимуляція із самостійністю (self-direc.). Нижчий рівень зв'язку спостерігається між цінностями гедонізму і самостійності. В цілому модель відкритості до змін демонструє компактну структуру зв'язків між ціннісними вимірами (факторами) та відповідними їм ціннісними портретами особистості (індикаторами), описаними вище.

Для оцінки конфігуральної інваріантності та на основі даних польської та української вибірок був здійснений багатогруповий підтверджуючий факторний аналіз (MGCFA). Оскільки теоретичні десять цінностей не могли бути ідентифіковані в п'яти з них, зокрема в тих, що відносяться до самотрансцендентності і консерватизму, то ми користувалися моделлю, отриманою на попередньому етапі, що виявилася непоганою настільки, щоб не бути відкинутою. Іншими словами це означає, що конфігуральна

інваріантність підтвердилася моделлю і відповідно можна вважати, що інваріантність підтвердилася у вибірках обох країн.

Наступний рівень – вимір метричної інваріантності, перевірка якої відповідає на питання про те, наскільки пункти узгоджуються з ціннісними індексами в університетських просторах різних країн. Метрична інваріантність є необхідною умовою того, щоб гарантувати, що й польська й українська вибірки однаково розуміють пункти PVQ. Її встановлення дозволяє нам порівнювати зв'язки між цінностями й іншими теоретичними конструктами, які нас цікавлять. Для перевірки метричної інваріантності були встановлені в обох вибірках однакові факторні навантаження між індикаторами і відповідними їм факторами. Цей тест був проведений в тій же, що й і конфігуральна інваріантність моделі (рис.1), оскільки вона виступає необхідною умовою для метричної інваріантності [11]. Ми отримали непогану модель, але плануємо покращити її, дозволивши деяким факторним навантаженням варіювати, встановивши рівність тільки двох навантажень на кожен фактор, як радить Е.Давидов [11]. Знаючи, що це може привести до часткової метричної інваріантності, яка вважається достатньою для крос-культурного порівняння конструктів, ми задовольнилися показниками якості нашої повної моделі інваріантності.

Останні дослідження показують, що повна або часткова інваріантність виміру не гарантована, але фактори можуть залишатися еквівалентними. В.Е.Саріс та І.Н.Галхофер показують, що інваріантність виміру занадто строга і може бути помилковою, навіть якщо функціональна еквівалентність зберігається [17]. Іншими словами, там, де є когнітивна інваріантність, вимір інваріантності може бути відхилено через відмінності між тонкощами виміру і проблемами в Україні та Польщі. Наприклад, різні відповіді на метод опитування, що використовуються в різних країнах можуть привести тест на вимір інваріантності до провалу, хоча зв'язок між визначенням і розумінням інваріантний. Е.Давидов каже, що альтернативна процедура буде доповнювати когнітивні тести в різних країнах (Давидов, 2008) [11], проте ці додаткові перевірки є дуже дорогими і трудомісткими. Тому ми повинні задовольнятися описаними вище перевірками інваріантності вимірів.

Отже, проведений статистичний аналіз виявив конфігуральну та метричну інваріантність вимірів відкритості до змін і самоствердження у польській та українській вибірках. Знайдений вимір інваріантності забезпечує нам подальшу можливість крос-

культурного порівняння у часі, що є важливим для психології розвитку.

Отже, зупинившись на теорії цінностей Ш.Шварца (1992) [18; 19] як основи для розуміння процесу становлення цінностей, було адаптовано PVQ як основний інструмент вивчення і розуміння змін цінностей у часі, їх становлення в загальному процесі розвитку особистості. Досягнення цієї мети поряд з порівнянням у кроскультурному розрізі зв'язків між цінностями й іншими теоретичними конструктами, наприклад, такими, як індикатори університетського простору соціалізації, які нас цікавлять, і є перспективами майбутніх досліджень.

Список використаних джерел

1. Кросс-культурная психология. Исследования и применение / Пер. с англ. – Харьков: Гуманитарный центр, 2007.
2. Олпорт Г. Становление личности: Избранные труды / Г.Олпорт. – М.: Смысл, 2002.
3. Романюк Л.В. Психологія соціального впливу на становлення цінностей у контексті їх структурної еквівалентності / Л.В.Романюк // Проблеми загальної та педагогічної психології: Збірник наукових праць інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України / За ред. С.Д.Максименка. – Т. XI, част. 1. – К., 2009. – С. 467-473.
4. Романюк Л.В. Становлення цінностей особистості у контексті проблем української реальності / Л.В.Романюк // Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С.Костюка АПН України / За ред.С.Д.Максименка, Л.А.Онуфрієвої. – Вип. 5. – Кам'янець-Подільський: Аксіома. – 2009. – С. 423-432.
5. Романюк Л.В. Проблема методу в дослідженнях цінностей: засоби, технології та перспективи / Л.В.Романюк // Проблеми емпіричних досліджень у психології. – Випуск 3. – К.: Гнозис, 2009. – С. 69-75.
6. Allport G.W. Becoming: Basic Considerations for a Psychology of Personality / Allport G.W. – New Haven: Yale University Press, 1955.
7. Allport G.W., & Vernon P.E. Study of values. A scale for measuring the dominant interests in personality / Allport G.W. – Boston: Houghton Mifflin, 1931.
8. Allport G.W., Vernon, P.E., & Lindzey, G. Study of values. A scale for measuring dominant interests in personality / Allport G.W. – Boston: Houghton Mifflin, 1960.

9. Arbuckle James L. Amos 7.0 User's Guide Copyright / James L. Arbuckle – 1995–2006 by Amos Development Corporation All rights reserved. Printed in the United States of America.
10. Byrne B. M. Structural equation modeling with Amos. Basic concepts, application, and programming / B. M. Byrne. – London: Lawrence Erlbaum Associates, 2001.
11. Davidov E. A Cross-Country and Cross-Time Comparison of the Human Values Measurements with the Second Round of the European Social Survey / E.Davidov // Survey Research Methods. – Vol. 2, No.1. – 2008 – pp. 33-46.
12. Dimitrov D.M. Testing for factorial invariance in the context of construct Validation / D.M.Dimitrov // Measurement and Evaluation in Counseling and Development. – No. 43. – 2010 – pp. 121-149.
13. Enders C.K., Bandalos D.L. The Relative Performance of Full Information Maximum Likelihood Estimation for Missing Data in Structural Equation Models / C.K.Enders // Struct. Equ. Modeling. – No. 8. – 2001 – pp. 430-57.
14. European Association of Developmental Psychology (EADP) Young Researchers Council; Minutes of the 2nd young researchers union held during the ECDP conference in Bergen 26st August 2011 [Електронний ресурс] – Режим доступу до сайту: http://www.eadp.info/NEW-Young-Researchers-Union.644.0.html
15. Joreskog K.G. Simultaneous factor analysis in several populations / K.G.Joreskog // Psychometrika. – No. 36. – 1971 – pp. 409-426.
16. Muthйn L.K, Muthйn B.O. Mplus User's Guide, Sixth edition / L.K.Muthйn – Los Angeles, CA: Muthйn & Muthйn, – 2010.
17. Saris W. E., & Gallhofer I. N. Design, evaluation and analysis of questionnaires for survey research / W. E.Saris. – New York: Wiley, 2007.
18. Schwartz S. Are There Universal Aspectsinthe Structure and Contents of Human Values? / S.Schwartz // Journal of Social Issues. – No. 50 (4). – 1994 – pp. 19-45.
19. Schwartz S. H., Melech G., Lehmann A., Burgess S., Harris M., & Owens V. Extending the cross-cultural validity of the theory of basic human values with a dierent method of measurement / S.H.Schwartz // Journal of Cross Cultural Psychology. – No. 32. – 2001 – pp. 519-542.
20. Van de Schoot R. & Lugtig P. Why should you publish a paper on measurement invariance? / R.Van de Schoot // ERU newsletter Spring Edition 26 March 2012. – pp. 3-5

The study reported in this paper assesses the t of a 40-item instrument measuring values to the theory of 10 basic values on which it was based (Schwartz 1992). In particular, the measurement invariance of this instrument for studying value priorities across nations was investigated. CFA was defined eight factors instead from ten, where combined two factor of Schwartz's values structure – conformity with tradition and hedonism with stimulation. For facilitate the search process measurement invariance in PVQ between Poland and Ukraine has been formed by the EFA the two factors. It appeared that none of the models were able to establish measurement invariance by Mplus 6.11 in only two general factors. Nevertheless, the Cronbach's alpha per country indicated that the internal consistency two factors is satisfactory. The reliability for factor 1 for Poland is .88 and for Ukraine .88. The reliability for factor 2 for Poland is .86 and for Ukraine .80. This indicates that the questionnaire is can be use for study the personal values becoming in the cross-time comparison , which is our perspective. In the second stage search invariance using Amos 7.0 software was found configural and metric invariance in both samples to measure openness to change and self-enhancement of the theoretical concepts of S.Shwartz's values' structure, opening the way for us to compare the values' becoming in university spaces both countries.

Key words: values, values' becoming, personality in development, Polish sample, Ukrainian sample, university space of socialization, Portrait Values Questionnaire, measurement invariance, factor structure, congural, metric, and scalar invariance, multiple-group conrmatory factor analysis (MGCFA), cross-country comparison.

Отримано: 2.02.2012 р.

УДК 159.9.057.87:378.147

О.В.Савицька

Психологічний супровід розвитку професійної ідентичності студентів

У статті міститься теоретичний аналіз проблеми впливу професійної освіти на розвиток професійної ідентичності та результати експериментального вивчення професійної ідентичності майбутніх психологів. З'ясована доцільність цілеспрямованого розвитку професійної ідентичності. Описано альтернативні варіанти професійної ідентифікації майбутніх фахівців в процесі професійного навчання.

Ключові слова: соціальна ідентичність, професійна ідентичність, професійна ідентифікація, професійна підготовка, професійна освіта, тренінг професійної ідентичності.

© О.В.Савицька